

Njohuní Paraprake

Teoricienët krijojnë kornizimin teorik, një dritare nëpërmjet të cilës kritiku vleron një vepër të caktueme. Për shum sish, mungesa e teorisë nuk egziston. Kështu, argumentojnë ata, çdo diskutim, qoftë edhe prej njerëzish analfabetë, reflekton parimet e një teorie. Por, njerëzit mund ta kuptojnë botën dhe artet e letërsinë edhe nëpërmjet intuitës, mendimit praktik (en. common sense), ose dobisë që ato u sjellin atyne.

Dikush mund të formulojë teori rreth arsytimit, pragmatizmit, intuitës, e të tjera, por kjo nuk do të thotë që këto teori reflektojnë natyrën autentike njerzore sepse, në fazën e zhvillimit që gjendemi, nuk mund të argumentohet që ne kuptojmë plotsisht natyrën enjzore.

Në përgjithsi, teoritë dallohen për kategorizime, rregulla, e detaje specifike të nevojëshme me zhvillua diskursin brenda një disipline. Por teoritë edhe mund të përjashtojnë njëna-tjetrën; ose të jenë shumë të ndryshëme prej njëna-tjetrës. Për shembull ndërsa a) *Kritikët e Rí* (en. new critics), përqëndrohen në të vërtetat brenda tekstit, b) ata që besojnë në *reagimin e lexuesit* përqëndrohet në interpretimet a përjetimet e lexuesit, kurse 3) disa teori të tjera përqëndrohen në rrethanat historike të krijimit të tekstit ose biografinë e autorit.

Herezia e parafrazës

Retoristi Cleanth Brooks argumenton në '*Herezia e Parafrazës*' që po t'a parafrazosh një poezi, ajo humbë formën. Prejse, sipas këtij mendimtari, forma dhe përmbajtja nuk mund të ndahen prej njëna-tjetrës, prandaj parafrazimi e tjetërson tekstin, p. sh.,

Poezia:

*Shumë mjedrat janë simjet,-
Tha harusha i ditë tanë gzim.
Po a di gjá a veç kot flet?-
Níeri e pyeti në përmallim.*

*-Me të vërtetë, për jetën t'ande,
Gjá, e mjera, un nuk di,
Por kabë mua fort m'i kande,
Do të jen bá me mija e mí.*

-- Aleksandër Sirdani, *Harusha e Níeri*

Parafraza: Meqë harushës i pëlqenin mjedrrat, ajo besonte që ato do të ishin bamë me mija.

Një shembull prej prozës:

Teksti:

Menduem se Kopliku po bashkohet me ne, por asnji nuk luejti vendit, përpos Shaban Binakut. Morëm edhe Koplkun, e mbasi u bashkuem përsëri, filluem rrugën...”

-- Vasel Pjetër Gjoka, *Një Jetë e Vështirë*, 31

Parafrazimi: *Vetëm një koplukas u bashkua me ne. Pasqë morëm Koplkun, u nisëm për rrugë.*

Falsiteti Qëllimor dhe Emocional

Në parimet e Kritikëve të Ri (en. *New Critics*)¹ argumentohet që analistët bajnë dy gabime të mëdha kur ata e analizojnë tekstin 1) përpiqen me analizua qëllimin e autorit dhe 2) përpiqen me analizua reagimin emocional të lexuesit². Mënyra e drejtë me analizua tekstin, sipas këtyne dy kritikëve, është me e kërkua kuptimin **brenda** tekstit; në ndërlojën e elementëve të tekstit, ku përfshihen *fjalët, frazat, strukturat fonologjike e sintaksore, imazhnia, mjetet letrare e retorike, harmonia, tensioni*, e të tjera; jo **jashtë** tekstit (në qëllimet e autorit, reagimet emocionale të lexuesit, ose rrethanat historike e shoqnore). Për shembull, nëse lexojmë *Iliadën*, ne nuk jemi të informuom as rreth jetës së autorit (ose autorëve), as rrethanave historike të luftës së Trojës (ose të kohës kur u konceptua vepra). Nuk do të thotë që historia dhe vepra nuk duhen marrun parasys, por që ndikimi i tyre nuk duhet ngritur mbi aspektet tjera të krijimit.

Mediumi është mesazhi

autori > mesazhi/teksti > çkodifikimi > audiencia

Mesazhi, i cili lidhë autorin me audiencën, kërkon një medium të përceptueshëm prej shqisave, p.sh., një audio të regjistruome, një tekst të shkruom, një film të projektuom, një video në internet, një vepër artistike, e të tjera. Përndryshe, lexuesit a shikuesit do ta kishin të pamundun ta konsumonin veprën. Mediumi është kaq i randsishëm saqë, argumentojnë disa, ndërrimi i mediumit ndërron mesazhin. Për shembull, lexuesi i një teksti dhe shikuesi i një filmi e gjejnë veten në situata shumë të ndryshme prej njëna tjetrës.

Lexuesi: Njëpërmjet fjalorit, sintaksës, dhe figurave letrare—të gjitha të zgjedhuna prej autorit—lexuesi imagjinon personazhet dhe ngjarjet. Me anë të imagjinatës së tij, ai përmbushë projektin e nisun prej autorit; lexuesi bëhet pjesë e tregimit (narrativit).

Shikuesi: Shikuesit i ofrohen personazhe, mjedise, e ngjarje të zgjedhuna prej filmkrijuesve. Këto zgjedhje janë edhe më pak autentike kur krijuesve u duhet t'u rrinë besnikë parimeve të një platforme politike ose teorie krijuese. Në këtë situatë, shikuesit kthehen në konsumues të thjeshtë.

¹ Veçsisht në konceptet e gjetuna në esetë *Falsiteti i Qëllimit* dhe *Falsiteti Emocional* (en. *Intentional Fallacy and Affective Fallacy*, W.K. Wimsatt and Monroe Beardsley)

² Konceptin e parë ata e analizojnë në esenë e tyre *Falsiteti i Qëllimit*, ndërsa të dytin në esenë *Falsiteti Emocional*.

Njëni prej teksteve të Marshall McLuhan titullohet ‘The Medium is the Message / Mediumi është mesazhi’. Disa e interpretojnë këtë asertë si, ‘Ndërrimi i mediumit ndërron mesazhin’.